

Samuel Roos, eräs suomen kielen tienviitoittaja.

Viime vuosisadan alkupuolella suomen kieli ja suomalainen kirjallisuus olivat varsin syrjäytetyssä asemassa. Tällainen »henkinen köyhydentila» kasvatti kuitenkin eräitä suomalaisia miehiä, jotka silloinkin jakoivat uskoa äidinkieltensä elinvoimaisuuteen tulevana sivistyskielenä. Maineikkaimpia näistä suomen kielen tienviitoittajista ovat Becker, Lönnrot ja Ahlqvist. Heidän varjoonsa jääneistä kieleemme viljelijöistä on monien muiden ohella muistettava eurajokelaissyntyinen lääkäri, kirjailija ja ahkera suomentaja SAMUEL ROOS, joka suoritti varsinaisen elämäntyönsä viime vuosisadan keskimmaisilla vuosikymmenillä — kieleemme historiassa »murteiden taisteluksi» nimitetyllä ajalla.

Samuel Roos syntyi talonpoikaiskodissa Eurajoen Rikantilan kylän Nurkin talossa tammikuun 1. p:nä 1792. Varmasti olisi hänestäkin tullut talonpoika, ellei hän olisi jo lapsesta alkaen osoittanut ei vain haluttomuutta vaan myös kykenemättömyyttä ruumiilliseen työhön ja ellei hänellä olisi ollut niin tavaton lukuhalu, että hänet jo kolmivuotiaana ensi kertaa talutettiin lukusille. Siellä saavutetun menestyksen johdosta vanhemmat lähettivät hänet »Faster» Marian luokse, joka siihen aikaan piti Rikantilassa lastenkoulua. Tätä mallikelpoista koulua poika kävikin sitten viisi talvea. Tiedonhalun kasvaessa hänen intonsa päästä oikeaan kouluun tuli yhä ilmeisemmäksi. Vähävaraisena hänellä ei kuitenkaan näyttänyt olevan siihen mitään mahdollisuutta. Kun hän suri tätä asiaa niin kovasti, että laihtui ja riutui aivan silmissä, vanhemmat lopulta kauhistuivat ja päättivät kaikista vaikeuksista huolimatta lähettää hänet kaupungin kouluun. Näin hänen tulevaisuutensa oli ratkaisevasti viitoitettu.

Roos kävi ensin vuoden päivät Raumalla yliopp. Fredr. Anckarin pitämää alkeiskoulua. Sieltä hän opettajansa kehoituksesta pian siirtyi Porin triviaalikouluun, jonka ensimmäiselle luokalle hänet hyväksyttiin syksyllä 1805. Joskin ruotsin kieli tuotti Roosille alkuvaikeuksia, hän menestyi hyvin kouluopinnoissaan. Ne jatkuivat aina kevääseen 1811 saakka, jolloin hän suoritti ylioppilastutkintonsa.

Kun hän seuraavana syksynä lähti Turun yliopistoon, hänen alkuperäiseen suunnitelmaansa kuului valmistua suorinta tietä papiksi, mitä silmällä pitäen hän ryhtyi kuuntelemaan luentoja. Mutta viisikymmentä riikintaalaria, voipytty ja leipäkirstu, joilla varustettuna hän oli lähtenyt lukunsa aloittamaan, olivat huppenneet jo paljon ennen lukuvuoden päättymistä. Sen tähden hänen oli turvaututtava vanhaan taattuun keinoon: haettava itselleen kotiopettajan paikka, jonka hän onnistuikin saamaan opettajansa prof. Bonsdorffin perheestä. Kun hänellä näin tuli ajoittain olemaan viisikin oppilasta yht'aikaa, hänelle jäi omia lukujansa varten vain aamutunnit ennen klo 6:ta ja illat klo 18:n jälkeen.

Näistä vaikeista olosuhteista huolimatta Roos edistyi luvuissaan, jotka hän ennen pitkää kohdisti etupäässä matematiikkaan ja fysiikkaan sekä niiden ohella vanhoihin kieliin. Kun hän kesäkuussa 1817 sai fil. kandidaatin tutkintonsa suoritetuksi, prof. Bonsdorff kehoitti häntä edelleen ajattelemaan papin uraa ja suositteli samalla hänelle puolisoiksi vaimonsa kaunista ja hyvin varakasta sisarentytärtä. Kieltämättä ehdotus oli järkevä ja tarjous edullinen. Kuitenkin Roosista, jonka mielen pakanalliset kirjat ja professorin omat luennot olivat muuttaneet, tuntui, ettei hänestä koskaan voisi tulla kunnollista kristittyä pappia. Naimatarjousta hän taas ei kunnian miehenä voinut ottaa vastaan, koska hän jo tällöin oli kihloissa maskulaisen merikapteenintyttären Maria Loviisa Rindell'in kanssa.

Kun sen sijaan luonnontieteet ja erityisesti kaikki lääketiedettä koskeva oli häntä hänen omien sanojensa mukaan kiinnostanut lapsuudesta alkaen, hän päättikin edelleen — kuten hän sanoo — »kärsiä varattomuuden raskasta taakkaa ja valmistua lääkäriksi». Noihin aikoihin Roos, jota krooninen päänsärky oli aina kiusallisesti vaivannut, kärsi erikoisen kovasti tästä sairaudestaan. Hänen henkinen kestokykynsä ja ehtymätön tiedonjanonsa olivat kuitenkin niin suuret, että hän heikoista ruumiinvoimistaan huolimatta jaksoi tarmokkaasti saattaa lukunsa päätökseen. Lääket. kand.-tutkinnon hän suoritti keväällä 1819, ja vähän sen jälkeen hänet vihittiin filosofian tohtoriksi. Lääket. lis.-tutkinnon hän suoritti kaksi vuotta myöhemmin. Niin päättyivät toistakymmentä vuotta kestäneet yliopisto-opinnot.

Oltuaan talvikauden 1821—22 Tukholmassa sikäläisen sairaalan apu-

opettajana Roos toimi vähän aikaa Helsingin vt. kaupunginlääkärinä. Kun samaan aikaan julistettiin Kajaanin piirilääkärin virka avoimeksi, hän haki sitä ja saikin kesällä 1823 nimityksen Kajaanin ensimmäiseksi piirilääkäriksi.

Matkastaan Kajaaniin Roos on kirjoittanut erillisen kertomuksen¹, joka antaa havainnollisen kuvan 1800-luvun alkupuolella vallinneista matkustusoloistamme. Meidän aikamme pikajunien ja lentokoneiden kiidättämä ihminen ei voi olla hämmästyttävä sitä kärsivällisyyttä, jolla Roos ja hänen nuorikkonsa suorittivat pitkän hevosmatkan Turusta Kajaaniin uhmaten huonoja teitä, kehoja majapaikkoja, rankkasateita, vaununpyörien särkymisiä ym. onnettomuuksia. Kun maanteiden puutteessa oli kierrettävä Oulun kautta, matkaan meni aikaa lähes kuukausi.

Kajaaniin tullessaan Roos tuskin aavisti, kuinka epätoivoista taistelua tietämättömyyttä ja taikauskoa vastaan hänen työnsä tulisi olemaan ja kuinka nämä epäkiitolliset seudut tulivat vähitellen tappamaan hänestä sen nuoruudelle ominaisen optimismin, jolla hän ryhtyi virkaansa hoitamaan.

Kainuun pääkaupungin olot olivat siihen aikaan joka suhteessa alkeelliset. »Varmaankaan ei nykyisen maamme rajojen sisältä löydä ainoatakaan kyläpahasta, joka olisi niin viheliäinen ja rähjäinen kuin tämä kaupunginniminen», sanoo Aarne Anttila kuvatessaan 1800-luvun alkupuolen Kajaanian.² — Terveystenhoito-olot olivat luonnollisesti myös takapajulla. Näiden syrjäisten seutujen asujamisto ei kaivannut lääkäriä, vaan se turvautui mieluiten omiin tietäjiinsä ja loitsuihinsa. Näin lohduttomassa ympäristössä Roosin oli aloitettava työnsä, missä hänellä kuitenkin oli erinomaisena apuna lääkärikunnassamme silloin harvinainen hyvä suomen kielen taito.

Työskentely laajassa Kajaanin piirissä oli ainaista matkustamista. Kesäisin oli kuljettava yli upottavien soiden, talvisin kahlattava polviin asti ulottuvassa lumihangessa. Vaivalloiset matkat rasittivat Roosin ennestäänkin heikkoa terveyttä, ja vuosi vuodelta hänessä kiteytyi yhä voimakkaampi halu päästä johonkin muualle helpommin hoidettavaan virkaan. Myös taloudelliset huolet uhkasivat aikaa myöten käydä ylivoimaisiksi, sillä perhe kasvoi Kajaanissa 7-henkiseksi. Huvittavana piirteenä kerrottakoon, että Roos antoi lapsilleen nimet aakkosjärjestyksessä, kaksi nimeä kullekin, päästen täten Albert Brynolfista Maria Nannaan saakka.

¹ Tämän kertomuksen, jonka Roosin serkun, Nurmeksen rovastin Kaarle Eelis Roosin tytär Lydia Fredrika Roos on ruotsista suomentanut, on Olli Koistinen julkaissut Kajaani-lehdessä v. 1931 (ks. Kajaani 1931 n:ot 70—71).

² ANTILA Elias Lönnrot I, s. 167.

Lopullisen sysäyksen Roosin Kajaanista muuttoon antoi hänen v. 1832 tekemänsä Helsingin matka. »Vaikutelma koko matkasta oli, että minun täytyi hakeutua mukavammalle seudulle, missä oli ainakin olemassa teitä ja missä ihmiset panivat enemmän arvoa elämälle ja terveydelle kuin Kajaanissa», hän myöhemmin kirjoitti.¹ Omasta pyynnöstään hän saikin samana vuonna siirron Karjalan ylempään eli Joensuun piiriin, missä — kuten hän kirjoitti² — »aina voi saada ainakin enemmän ruokaa». Raskaat Kajaanin vuodet olivat päättyneet, mutta ne olivat jo ehtineet jättää Roosiin pysyvät jälkensä.

Kun noina ja seuraavina vuosina kadot ja ruttotaudit ankarina kohtasivat Kainuuta ja Pohjois-Karjalaa, Roos vihdoin lopen väsyneenä piirilääkärinvirkaansa pyysi heikentyneen terveytensä vuoksi siitä eroa oltuaan Joensuussa seitsemän vuotta.

Eläkkeelle siirryttyään hän muutti Raumalle, jonka kaupunginlääkäriksi hänet — viran ainoana hakijana — oli valittu. Tällöin hän oli vasta 48-vuotias, joten hänen olisi ikäänsä nähden pitänyt olla vielä täysissä voimissa, mikäli hän olisi saanut työskennellä onnellisemmissa olosuhteissa. Nyt hän palasi kotiseudulleen tyystin uupuneena kestätyään lähes pari vuosikymmentä toivotonta taistelua tietämättömyyttä, kulkutauteja ja köyhyyttä vastaan.

Raumalla ollessaankin Roos joutui kamppailemaan ankarien toimeentulohuolien ja yhä enenevän oman sairautensa kanssa. Hän tietää tuohon aikaan potevansa luulosairauteen verrattavaa synkkämielisyyttä. Kirje, jonka hän 1842 kirjoittaa ystävälleen I. Ilmonille, vaikuttaa epätoivoisen ihmisen hätähuudolta. Saman vuoden marraskuussa hänen tiedetäänkin jo eronneen virastaan ja muuttaneen yksityislääkäriksi Mynämäkeen. Sieltä hän muutti viiden vuoden kuluttua Vehmaalle, missä asui koko jäljellä olevan elämänsä ajan.

Roosin kirjallinen toiminta tapahtui pääasiallisesti vasta nyt seuraavien kolmen vuosikymmenen aikana. Kajaanin vuosinaan hänen tiedetään tosin kauan puuhailleen »Geographian» kirjoittamisen parissa, mutta mitään sellaista ei ole säilynyt enempää painettuna kuin käsikirjoitukse- nakaan. Kajaanin ajalta on myös hänen tohtorinväitöskirjansa »*Casus Lithiaseos*» (Kivitauti) ja joitakin onnittelelurunoja.³

Joskin Roos vakinaisista virkavelvollisuuksista luovuttuaankin edel-

¹ Roos »Själfbioграфи» (käsikirj., säil. Valtionarkistossa).

² Roosin kirje I. Ilmonille 8. 6. 1832.

³ Niistä erään, M. A. Myhrbergille omistetun, SULO HALTSONEN on julkaissut v:n 1935 Virittäjässä ss. 480—481.

leen harjoitti yksityistä lääkärintoimintaa »ollen hyvin rakastettu talonpoikaisen väen keskuudessa»¹, hänet 1840-luvun puolivälistä lähtien muistetaan ennen kaikkea suomen kielen ja kirjallisuuden harrastajana, taitavana suomentajana ja kielenkorjaajana, omintakeisena alkuperäiskirjailijana, tuotteliana sanomalehtiartikkelien kirjoittajana ja kaiken tämän ohella merkittävänä sanaseppänä.

Roos on jättänyt jälkeensä 14 suomennosta, 4 alkuperäisteosta ja toistakymmentä erilaista käsikirjoitusta, minkä lisäksi hänen nimimerkinsä usein esiintyy silloisten sanomalehtien palstoilla.

Roosin ensimmäisiä kirjallisia toimia oli arkkipiispa Jaakko Tengströmin ruotsiksi kirjoittaman ja Juvan rovastin Mattias Gottlundin v. 1817 suomentaman maanviljelysoppaan uudelleensuomentaminen. Suomen Talousseura, joka tämän tehtävän oli Roosille uskonut, julkaisi kirjan v. 1844 »Opetus-Kirja Maanviljelemisessä Suomen yhteiselle kansalle»-nimisenä. Gottlundin alkuperäissuomennokseen, jota seura ei »kielellisistä syistä» ollut hyväksynyt, Roos on tehnyt joukon sekä äänne-, muoto- että sanaopillisia parannuksia.² Sanaston suhteen on huomattava, että Roos on monesti suluissa maininnut yhden tai useampia synonyymeja jollekin Gottlundin käyttämälle sanalle, jota hän ei arvele kaikkialla ymmärrettävän tai ei muuten pidä onnistuneena. Tästä esimerkkinä mm. rinnakkaisnimitykset *läävä*, *karjetta*, *navetta*, *pihatto*. — Tällaisen kielenkorjaustyön Roos oli hyvänä kielentaitajana varsin pätevä suorittamaan.

Seuraavana vuonna — 1845 — Roos ei enää esiintynyt yksinomaan tuntemattomana kielen muokkaajana, vaan julkaisi tällöin kolme omaa suomennostaan. Niistä »Lyhyt kertomus Vouti Oppilaisillen» ja Yksinkertainen Churgia» olivat vähäpätöisempiä kuin kolmas suomennos »Mintähden ja Sentähden, kysymyksiä ja vastauksia kaikkeen Luonnon Tietoon kuuluvissa asioissa», joka muodostui Roosin pääteokseksi ja jonka hän suomensi saksalaisen Otto Ulen vastaavasta teoksesta.

Arvostellessaan tätä kirjaa Suomettaren ensimmäisessä vuosikerrassa³ Antero Varelius kirjoittaa mm.: »Paras lahjansa, meidän mielestämme, on, että puhtaalla Suomella selittelee Suomalaisuudelle tähän asti varsin outoja asioita, ja sopivaisilla omakielisillä nimityksillä osottelee semmoisiakin ymmärtämyksiä, joihin toiset tänaikaiset kielet eivät ole pystyneet, jonka tähden heidän on Greikan ja Latinan kieliä avuksensa täytyntä ottaa.»

¹ KOISTINEN »Turusta Kajaaniin» (Kajaani 1931).

² Niistä lähemmin ks. HAKALAX »Huomioita eräästä Samuel Roosin kielentarkastustyöstä», Vir. 1935, ss. 470—479.

³ Suometar 1847 n:ot 5—7.

Näin jo Varelius kiitti Roosia siitä, että hän »sopivaisilla omakielisillä nimityksillä osotteli semmoisiakin ymmärtämyksiä», joihin aikaisemmin oli tarvittu vieraiden kielten apua. Juuri sanastonsa vuoksi »Mintähden ja Sentähden» onkin Roosin kirjallisista tuotteista merkittävin.

Suomentaja on usein joutunut ymmälle etsiessään kielestämme turhaan vastinetta jollekin siinä aikaisemmin esiintymättömälle termille. Tällöin hänen on ollut pakko joko itse keksiä sanalle omakielinen vastine tai turvautua kansankielen sanavaroihin vain antamalla kielessämme jo vanhastaan olleille sanoille uusia merkitystehtäviä. Sellaiset kirjassa esiintyvät sanat kuin *hiilihappo*, *höyrykone*, *lämpömittari*, *maapallo*, *olomuoto* ja *sähkö*, joita ei aikaisemmin ole kirjallisuudestamme tavattu, lienevät Roosin uudissanonoja. Näihin voitaisiin lukea myös sanat *lämpö* ja *päivän-tasaaja*, ellei edellinen olisi samana vuonna esiintynyt Ahlqvistilla ja jälkimmäinen Vareliuksella. Sellaisia jo ennestään kielessämme olleita sanoja, joille Roos on antanut uuden merkityksen, ovat ainakin *kaasu* ja *kasvi*. *Kaasu* sanasta Lauri Hakulinen on huomauttanut,¹ ettei se ole »mitään etymologista sukua sille kansainväliselle kemian termille, jota esim. ruotsissa edustaa *gas* ja ranskassa *gaz*». Roos on saanut sanan kansankielestä, jossa sillä vanhastaan on merkitys 'huuru, kylmä sumu'.

Sähkö sanan syntyä Roos selittää itse po. kirjassaan (s. 101). Hän viittaa kreikkalaisten elektroniksi nimittämän kivipihkan merkilliseen ominaisuuteen vetää puoleensa kappaleita ja antaa »sähähtävän säkenen» lähellä pidettyyn sormeen ja jatkaa: »Sitemmin on huomaittu usiamman muunkin aineen ja kappaleen hieromalla saatavan sähähtäin säkenöimään, niinkuin terveen ja lihavan luontokappaleen karvain, ihmisten hivustenkin jne. Tämä sähähtämällä säkenöiminen on vetänyt minun ennen nimetöintä voimaa taikka ainetta Sähkö-voimaksi tai aineeksi nimittämään.»

»Mintähden ja sentähden» kirjansa välityksellä Roos näin tuli rikastuttaneeksi kieltämme usealla tärkeällä sanalla. Mutta vaikka hänen tilillään ei olisi kuin yksi ainoa uudissepite: *sähkö*, se olisi yksin riittänyt tekemään hänen nimensä muistettavaksi, sillä — kuten A. V. Koskimies on huomauttanut² — »semmoista, niin notkeaa ja itse luonnonilmiötä ja sen erästä ilmenemismuotoa niin sattuvasti kuvaavaa oppisanaa ei liene suurissa sivistyskielissäkään aivan monta».

Roosin alkuperäisteoksista kiinnitettäköön erikoisesti huomiota v.1851 ilmestyneeseen kirjaseen »Johdatus Sanain oikeaan kirjoittamiseen». Kirjan nimi ei tee oikeutta sen sisällölle, joka käsittää oikeinkirjoitusopin

¹ HAKULINEN Suomen kielen rakenne ja kehitys II, s. 128, 3. alav.

² KOSKIMIES »Huomioita suomenkielen uudissanaston alalta» (SUST LII, ss. 105—115).

isäksi täydellisen suomen alkeiskieliopin. Nykyaikaiselle lukijalle kirjanen larjoaa paljon mielenkiintoista aineistoa sekä sisältönsä että siihen liittyvän terminologiansa puolesta. Että omakieliset kieliopin termit olivat vielä siihen aikaan vakiintumattomia, ilmenee mm. siitä, että Roos monesti antaa samalle käsitteelle useita eri nimityksiä, mistä esimerkkinä mainittakoon vain sen kieliopillisen käsitteen nimittäminen, joka nykyisin ilmaistaan sanalla *lause*. Tämän ohella Roos on käyttänyt termejä *lauselma* (joka hänellä esiintyy myös adjektiivin merkityksessä), *mietelmä*, *mietintö* ja *sanan parsi*.

Meistä, jotka nyt lähes sata vuotta myöhemmin tutkimme Roosin kielioppia bibliofiilisenä harvinaisuutena, sen kieli vaikuttaa nykyiseen verrattuna kömpelöltä ja sanasto *edustimineen*, *jakauksineen*, *lahkolaisineen*, *päättäjäisineen*, *syöttäjäisineen*, *tähtäjäisineen* ym. termeineen varsin omituiselta. On kuitenkin muistettava, että kirjasen ilmestymisaikoina kirjakielemme oli vielä melkoisen kykenemätöntä palvelemaan käyttäjänsä inhimillisen sivistyksen eri alojen ilmaisuvälineenä.

Roosin muutkin alkuperäisteokset ilmestyivät 1850-luvulla. »Muutamia mieleen pantavia Asioita Myllyn Rakentajoille Suomessa» hän julkaisi samana vuonna kuin kielioppinsakin. Tässä kirjasessa Roos on joutunut runsaasti käyttämään esittämänsä tekniikan erikoiskysymyksen alaan kuuluvia ammattitermejä onnistumatta tällöin kuitenkaan saamaan mitään pysyvää aikaan. Kukapa enää pystyisi sanomaan, mitä hän on tarkoittanut esim. nimityksillä *siilinsiat*, *siipien haamuutus*, *vinoisen myllyn haamu* tai *valo-vaskinen kenkä*. Kirjasella sellaisenaan on kuitenkin tietty arvo alansa ensimmäisenä yritelmänä.

V. 1855 ilmestyi »Muutamia Neuvoja ja Johdatuksia Lähetykskirjain tekemiseen, Suomen kieltä rakastavaisten ja harjoittavaisten ensi tarpeeksi». Tämä kirjeopas sisältää kirjeenkaavoja melkein pä minkä tahansa ajateltavissa olevan tapauksen varalta. Siinä esitetään erilaisia onnetoivotuksia, kutsumuskirjoja, rukoustavia eli pyyntökirjoja, neuvo-, nuhde-, kaunistelemus- ja puhdistus- ym. kirjoja. Onpa lopuksi vielä rakauden ilmoituksia eli lempi- ja kosiokirjojakin. — Omana aikanaan tällainen kirjeenkirjoitusopas lienee ollut tarpeen vaatima. Nykyaikaiselle lukijalle, jonka huomio ensimmäiseksi kiintyy kaikkeen nykyisestä poikkeavaan, sen sisällön mielenkiintoisuus on sen hupaisuudessa.

Viimeinen Roosin alkuperäisteos on »Kristillinen ja Terveellinen Lasten Kasvattaminen». Sen ensimmäinen osa »Lasten terveinä pitäminen» ilmestyi v. 1856 ja toinen »Lasten kivut, niiden syyt ja holhous» vuotta myöhemmin. Osat yhdessä muodostavat ensimmäisen suomen kielellä kirjoitetun kasvatustieteellisen teoksen. Näin ollen ei niiden urauurtavaa merkitystä kasvatustieteellisen kirjallisuutemme alalla ole väheksyttävä.

1850-luvun jälkeen Roos tyytyi vain suomennoksiin, joista viimeinen — »Ruokakasviston hoidanta» — ilmestyi v. 1875. Suomennokset, joista mainittakoon mm. sellaiset kuin »Luku- ja Oppikirja tarpeellisissa tiedoissa Suomalaisille kansankouluille», »Koto-askareet», »Järjestävä käsi taloudessa eli Emännän ohje» ja »Neuvoja, miten ensimmäinen lääkäri-apu on annettava sairastuneille koti-eläimille» olivat pääasiassa käytännöllisten alojen opaskirjasia. Poikkeuksen tekivät kuitenkin v:n 1860 Suomi-kirjassa julkaistut »Aisopoksen satujen» suomennokset samoin kuin v. 1869 ilmestynyt »Aineiis runon Toinen jakso», jossa Roos hyvänä vanhojen kielten taitajana kokeili onnistuneesti suomentajankykyjään runoudenkin alalla.

Jokaisena ajankohtana, jolloin Roos teostensa välityksellä esittäytyi lukevalle yleisölle, hän on kuulunut suomen kielen käyttäjien parhaimmistoon. Näin hänen ansionsa ei supistukaan vain niiden hyödyllisten tietojen jakamiseen, joita hän teoksissaan esitti, vaan tärkeänä puolena on otettava huomioon se palvelus, jonka hän tällä tavoin teki tuona murteiden taistelun sekasortoisenä aikana varsin hapuilevalle kirjakielellemme.

Roosin käsikirjoituksiksi jääneistä töistä on huomattava eräät sanakirjayritelmät.

Suomalaisen kirjallisuuden Seuran arkistossa säilytetään Sjögrenin latinalais-ruotsalaisen sanakirjan kappaletta, jonka tyhjille välilehdille Roos on kirjoittanut sanojen suomalaiset vastineet. Tähän sanakirjaan aikomassaan esipuheessa hän kirjoittaa mm.: »Muut kielet ovat tosin ennättäneet Suomen edellen, sillä Suomi on ollut Ruotsin orjana jo satoja vuosia. — Huonompi kieli olisi jo vähemmällä peräti hukkunut ja katalasta kansasta kokonansa kuollut. Sitä suurempi siis on toivo Armahimman Keisarimme suotuisessa suosiossa suloisen suomen kielen alkavan kukoistaa ja kirkastua jos vain yksimielisesti sitä kilvan kasvatamme.» Meidän aikamme on jo osoittanut, ettei Roosin toiveikas käsitys ollut liian idealistinen.

Samassa esipuheessa sanotaan myös: »Mutta Suomen kielen oppimisessa on suurin estet ja vaikeus kieleemme moninaiset murteet eli puheen parret, koska jokaisessa paikassa, jokaisessa maakunnassa, vielä jokaisessa pitäjäässäkin puhutaan eri tavalla. — — Mutta kirjakieli tarvitsee olla yhteinen, joka vanhoilla perustuksilla kaikista erinäisistä puheenparsista valikoitsee kunkin paraat paikat.» — Tässä suhteessa Roosilla näyttää olevan valistunut ja kaukonäköinen ajattelutapa. Hän ei suinkaan lukeudu ns. yhden murteen kannattajiin, vaan on valmis hyväksymään jokaisesta murteesta »kunkin paraat paikat». Kun hän näin asettui välittävälle kannalle, hänestä tuli juuri sen suunnan edustaja, jonka mukaisesti kirja-

kielemme 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä lähinnä Lönnrotin ansiosta lopullisesti muovautui.

Roos on laatinut myös saksalais-suomalaisen sanakirjan, joka on ollut Godenhjelmin v. 1873 ilmestyneen sanakirjan pohjana. Koska Godenhjelm, joka D-kirjaimen keskipaikoilta lähtien toimitti teoksen aivan itsenäisesti käyttäen Roosin käsikirjoitusta vain »arvokkaana ainekokoelmana», julkaisi sanakirjan täydellä syyllä omista nimissään, Roosin joka tapauksessa tärkeä esityö hautautui miltei näkymättömiin.

Kun Roosin koko kirjallinen toiminta, jonka hän varsinaisesti aloitti vasta keski-ikään ehdittyään, oli vain vapaa-aikojen harrastus, hänen paino- ja käsikirjoitustuotteidensa määrää on oman aikansa perspektiivistä katsottuna pidettävä melkoisena saavutuksena. Tärkeänä lisänä on kuitenkin vielä muistettava sanomalehtiartikkelit, joita hänen kirjoittamukseen on todettu viitisenkymmentä. Useimmat artikkelit on painettu Maamiehen ystävässä, mutta myöskin Suometar, Sanomia Turusta ja Tähti sisältävät joitakin Roosin kirjoituksia. Erikoisen kiintoisa on ruotsinkielisessä Mnemosynessä jo v. 1820 painettu laaja suomen kieltä koskeva kirjoitus¹, jolla Roos osallistui siihen polemiikkiin, minkä R. v. Becker oli aiheuttanut Turun Viikko-Sanomillaan. Paitsi suomen kielen seikkoja, joihin Roos mielellään puuttui artikkeleissaan, hän käsitteli niissä kaikinlaisia käytännöllisen ja jokapäiväisen elämän kysymyksiä. Hänen artikkeleiltaan tyyli on selvää ja kansanomaista.

Sinä ajanjaksona, jolloin Roos suoritti merkittävimmät kirjalliset toimensa, hänen elämänsä ulkonaiset puitteet eivät sanottavasti vaihdelleet. Vehmaan Soinilan kylässä hän omisti pienen mökin, jossa asui yhdessä tyttärensä Karoliina Loviisan kanssa, sitten kun hänen puolisonsa oli jo vuosia aikaisemmin mennyt manan majoille ja muut lapset olivat kaikkoneet kukin tahollensa. »Parantelian virkaansa» Roos hoiti viimeisiin elinpäiviinsä saakka. Tunnollisuutensa ja kansanomaisen esiintymistapansa ansiosta hän vanhoilla päivillään sai riittämiin osakseen sitä ymmärtämystä, ystävällisyyttä ja rakkautta, jota hän Kainuussa ollessaan oli suureksi osaksi turhaan pyrkinyt ympäristöltään saavuttamaan.

Kuollessaan marraskuun 14 p:nä 1878 Roos oli 86-vuotias. Hänet on haudattu Vehmaan hautausmaahan aivan kirkon viereen.

Jälkipolville Roos on säilyttänyt nimensä sivuharrastuksensa — suomen kielen viljelyn — ansiosta, missä suhteessa häntä voidaan verrata mm. virkaveljiinsä Lönnrotiin ja Kilpiseen. Jos hän olisi tyytynyt ole-

¹ Artikkelia on HEIKKI IMPIVAARA laajahkosti selostanut kirjoituksessaan »Turun Viikko-Sanomain aiheuttama kiista suomen oikeinkirjoituksesta ja A. I. Arwidssonin osallisuus siihen». (Ks. Vir. 1914 ss. 5—48.)

maan vain lääkäri, häntä tuskin olisi myöhemmin muistettu muussa yhteydessä kuin suuren Lönnrotin vaatimattomana edeltäjänä Kajaanin piirilääkäri virassa. Mutta Roos ei ole vain lääkärinä jäänyt seuraajansa varjoon. Myös suomen kielen edistäjänä hän on joutunut jokseenkin huomaamattomaksi. Mitenkään hänen ansioitaan yliarvioimatta tekisi kuitenkin mieli suoda hänelle kielimme viljelijöiden joukossa näkyvämpi asema, kuin mitä hän on näyttänyt saavan. Hän on epäilemättä ansioituneimpia niiden »vähässä uskollisten» kansankirjasten kirjoittajien ja rahvaanlehtien avustajien joukossa, joista Martti Rapola on mm. sanonut: »Tällaisia sitkeitä suomalaisuuden esitaistelijoita, joiden nimistä vain harva on säilynyt e l ä v ä n kansalliskirjallisuuden historiassa, kirjasuomen on ensi sijassa kiittäminen siitä, että se yllättävän lyhyessä ajassa karaistui aseeksi niiden käteen, jotka tällä kielellä ovat suorittaneet omaa alkuperäistä luovaa työtä ja siten vieneet kansallemme uskotulla saralla hengen viljelyä eteenpäin.»¹

Anja Aalto.

---

¹ RAPOLA Vanha kirjasuomi, s. 81.